

URAČUNAVANJE POKLONA I LEGATA (COLLATIO BONORUM) U NASLEDNI DEO

U V O D

1. U teoriji se uračunavanje poklona i legata u nasledni deo definiše kao „pravni odnos između sanaslednika da jedan sanaslednik ima ovlašćenje da traži prilikom deobe nasledstva smanjeno učešće ostalih sanaslednika u raspodeli zaostavštine za vrednost primljenih poklona i legata od ostavioca, ako oni poklon ne vrate in natura, odnosno ne odreknu se legata.”¹⁾ To je definicija prema osnovnoj primeni ove ustanove, tj. definicija collatio bonorum kod zakonskog nasleđivanja. Ona je redovno predmet detaljnog regulisanja. Tako u nas čl. 51 — 63 ranijeg Saveznog zakona o nasleđivanju, odnosno čl. 46 — 58 Zakona o nasleđivanju SR Srbije od 26. 12. 1974. godine („Službeni glasnik SR Srbije” br. 52/74).

Uračunavanje se može definisati sa stanovišta dužnosti sanaslednika koji je od ostavioca primio poklon ili mu je testamentom ostavio legat da prilikom raspodele zaostavštine, a na zahtev ostalih naslednika, dopusti da mu se uračuna vrednost poklona i legata u nasledni deo, ako ne vrati poklon in natura, odnosno ne odrekne se legata. Dužnost naslednika da mu se uračuna poklon ili legat stoji kao korelat nasuprot pravu naslednika da zahteva uračunavanje. Uračunavanje je međusobna dužnost sanaslednika.

Uračunavanje poklona i legata u nasledni deo pojavljuje se samo ako se radi o sanaslednicima (coheres) i to pod sledećim uslovima:

a) ako je ostavilac učinio poklon, odnosno legat u korist zakonskog naslednika, koji je sposoban i voljan da bude zakonski naslednik;

b) da ostavilac nije raspolagao celom zaostavštinom, već je ostao jedan deo zaostavštine neraspoređen iz koga može da se vrši uračunavanje (masa za uračunavanje);

c) da sanaslednik (koji nije dobio ništa ili je dobio najmanje) istakne prigovor uračunavanja, odnosno zahtev za uračunavanje.

To su uslovi za uračunavanje in valoris. Međutim, obveznik uračunavanja može da vrati poklone ili da se odrekne legata koje mu je dao ostavilac. Onda mu se njihova vrednost ne uračunava u nasledni deo. Takav naslednik učestvuje u raspodeli zaostavštine (uvećane za dobra koja je vratio) srazmerno njegovoj kvoti i ima pravo

¹⁾ Dr Slavko Marković: Nasledno pravo, skripta, izdanje Predsedništvo konferencije OOSSO Pravni fakultet, Niš, 1975, str. 383.

da zahteva vrednosno uračunavanje poklona i legata naslednicima koji nisu vratili poklone, odnosno nisu se odrekli legata.

2. Cilj uračunavanja je uspostavljanje jednakosti između naslednika istog stepena srodstva, odnosno ranga, u tzv. dobročnim primanjima od ostavioca.

Ovaj cilj pravda se pravičnošću i svrshodnošću kao opštim razlogom. Pri tome, polazi se od sledećih pretpostavki:

a) ako ostavilac hoće da napravi razliku između svojih zakonskih naslednika, onda to čini izričito, bilo postavljenjem za naslednika putem testamenta, bilo naredbom da se poklon, odnosno legat ne uračunava u zakonski nasledni deo;

b) polazi se od pretpostavke da su zakonski naslednici tj. srodnici istog stepena srodstva, odnosno ranga (bračni drug) podjednako dragi ostaviocu i da on nije hteo nikakvu razliku među njima. To što im davao neke predmete za života je usled toga što je postojala potreba (na primer, jedan od sinova je stupio u brak i zasnovao sopstveno domaćinstvo) ili što je određivanjem legata hteo da neki od naslednika dobije baš određene predmete, naprimer, neki naslednik — ima naročitu naklonost prema nekim stvarima ili se bavi određenom vrstom zanimanja pa su mu ti predmeti neophodni.

I KRUG DUŽNIKA URAČUNAVANJA

1. U savremenom pravu krug zakonskih naslednika između kojih se vrši uračunavanje je različito određen. Razlikuju se dva osnovna stanovišta.

Nemačko, austrijsko i italijansko pravo određuju uračunavanje samo u korist očevih potomaka (descendenata), a to je bilo prihvaćeno i u Srpskom građanskom zakoniku.

Francusko i švajcarsko pravo određuju da uračunavanje važi između svih zakonskih naslednika, bez obzira da li se radi o potomcima ili drugim srođnicima.

Ograničenje dužnosti uračunavanja na ostaviočeve potomke je u skladu sa istorijskim nastankom ove ustanove. To se pravda time, da kod drugih naslednika nije potrebno izjednačavanje kao kod potomaka. Uračunavanje kod svih zakonskih naslednika, prvo se javlja kao ideja u francuskoj revoluciji koja je postavila zahtev za izjednačenje naslednika istog stepena srodstva u svim dobročnim primanjima od ostavioca.

Naše pravo dopušta primenu ove ustanove između svih zakonskih naslednika (čl. 46 i 47 ZN) tj. uračunavanje je moguće kod naslednika svih naslednih redova. Kod intestatskog nasleđivanja, zakon određuje krug naslednika u skladu sa ciljem koji ima nasleđivanje u našem socijalističkom društvu, radi toga je celishodno uračunavanje između svih zakonskih naslednika. Tim pre, što ostavilac ima mogućnosti da oslobodi naslednika kome je dao poklon ili legat od uračunavanja.

2. Uračunavanje se vrši zakonskim naslednicima. To su oni naslednici koji su dali izjavu o primanju nasledstva ili su raspolagali

zaostavštinom ili se do svršetka rasprave nisu odrekli nasledstva. Uračunavanje ima lični karakter, odnosi se, po pravilu, na ona dobročina primanja i legate, koja je ostavilac neposredno učinio samom zakonskom nasledniku.

3. Nasledniku koji dolazi na nasleđe po pravu predstavljanja mesto lica koje je umrlo pre ostavioca ili usled odricanja od nasleđa, uračunavaju se u nasledni deo i pokloni koje je primilo lice mesto koga on dolazi na nasleđe (čl. 56 st. 2 ZN). Ovo je izuzetak od pravila, jer se nasledniku uračunavaju pokloni i legati koje je lično primio od ostavioca i pokloni što je primilo lice mesto koga dolazi na nasleđe.

Kao razlog tome, u teoriji se ističe, činjenica da je vrednost primljenih poklona prešla na naslednika putem nasleđivanja lica mesto koga dolazi na nasleđe. Taj razlog važi samo ako je naslednik došao na nasleđe mesto lica koje je umrlo pre ostavioca. To ne važi u slučaju odricanja od nasleđa. Istina, prema odredbi čl. 131 st. 3 ZN lice koje se odreklo nasleđa smatra se kao da nikad nije bilo naslednik. Međutim, takva pretpostavka se pravi i u ostalim slučajevima kad ima mesta pravu predstavljanja (nesposobnost, nedostojnost, isključenje i lišenje), ali se pokloni učinjeni ovim licima mesto kojih naslednik dolazi na nasleđe ne uračunavaju u nasledni deo. Zato kod uračunavanja treba izjednačiti naslednika koji dolazi na nasleđe mesto lica koje se odreklo nasleđa, sa naslednikom koji dolazi na nasleđe u ostalim slučajevima kad ima mesta pravu predstavljanja²⁾.

II KADA SE VRŠI URAČUNAVANJE

U savremenom pravu, pitanje kada se vrši uračunavanje je različito uređeno. Na toj osnovi u teoriji se razlikuju tri osnovna sistema:³⁾

a) Uračunavanje se ne javlja kao zakonska pretpostavka, već dolazi u obzir samo onda kada to naredi ostavilac. Ovakav tretman srećemo u novom mađarskom pravu (čl. 619 Mađarskog građanskog zakonika, od 1959 godine);

b) Uračunavanje postoji kao zakonska predpostavka, tj. zakon predpostavlja da su pokloni i legati učinjeni zakonskom nasledniku predmet uračunavanja ipak ono ne nastupa ipso iure, već samo kada zainteresovani naslednici to zahtevaju. Međutim, negativno izjavljena volja ostavioca može da otkloni primenu ove ustanove. U tom slučaju ostavilac obara zakonsku predpostavku. To je prihvaćeno u većini prava;

c) mešovit sistem, do uračunavanja poklona i legata dolazi po sili zakona na zahtev sanaslednika, a za neke poklone samo po volji ostavioca. To je naročito slučaj u nemačkom pravu a nešto slično je stanje i u švajcarskom pravu.

²⁾ Dr Slavko Marković, op. cit. str. 386.

³⁾ Dr Borislav Blagojević: Nasledno pravo SFRJ, izdanje VI Beograd, 1969, str. 336.

Dr Slavko Marković, op. cit. str. 384

Drugi sistem je inače prihvaćen u većini zakonodavstva, a i naše pravo ga je prihvatilo. On se zasniva na pretpostavljenoj volji ostavioca i na podjednakoj ljubavi prema svim naslednicima istog naslednog reda. Ostavilac je pojedinim naslednicima dao poklone za života usled toga što je postojala potreba da im ustupi nešto iz imovine, dok u pogledu drugih naslednika takve potrebe nije bilo. Ako hoće nejednakost između naslednika on to izražava naredbom da im se učinjeni pokloni i legati ne uračunaju u nasledni deo. Nema li takvih naredbi ostavioca smatra se da nije hteo nejednakost u nasleđivanju, odnosno u dobročnim primanjima od njega. Zakon dakle, pretpostavlja da su dobročina davanja i legatska zaveštavanja učinjena u korist lica koja se pojavljuju kao njegovi naslednici, samo akontacije budućeg nasledstva.

III PREDMET URAČUNAVANJA

Većina prava, pa tako i naše pravo, postavljaju opšte pravilo, da je predmet uračunavanja sve što je zakonski naslednik dobio od ostavioca u vidu poklona i legata. Međutim, postoje razna ograničenja u pogledu izvesnih poklona koji se neće uračunati, vezujući to bilo za predmet poklona, bilo za vrednost poklona. Zbog ograničenja koja se postavljaju razlikujemo poklone koji se uračunavaju i poklone koji se ne uračunavaju u nasledni deo, a takođe razlikujemo uračunljive i neuračunljive legate.

1. Poklon kao predmet uračunavanja

U pogledu poklona opšte je pravilo našeg prava, da se svakom zakonskom nasledniku uračunava u nasledni deo sve što je dobio na poklon od ostavioca ma na koji način (čl. 46. st. 1. ZN). Kojim naslednicima, kolika je vrednost poklona i kada su pokloni učinjeni, u principu, za uračunavanje je bez značaja. Bitno je da je ostavilac za života učinio dobročino davanje koje se može kvalifikovati kao poklon i da je dat jednom ili nekolicini lica koja se u konkretnom slučaju pojavljuju kao zakonski naslednici.

Zakon o nasleđivanju daje posebna pravila o tome šta se smatra poklonom. Kao poklon u smislu Zakona o nasleđivanju smatra se i odricanje od prava, oproštaj duga, ono što je ostavilac za vreme života dao nasledniku na ime naslednog dela, ili radi osnivanja ili proširenja domaćinstva, ili radi obavljanja zanimanja, kao i svako drugo raspolaganje bez naknade (čl. 29. ZN). Prema ovoj odredbi, utvrđuje se, bez ikakve sumnje, da se pod poklonom ne shvata samo poklon u uskom pravno-tehničkom smislu, nego i svako raspolaganje bez naknade, tj. svaki akt otuđenja, za koji u zamenu nije ušla u ostaviočevu imovinu odgovarajuća protiv vrednost. Nasledniku će se uračunati u njegov nasledni deo i ono što je dugovao ostaviocu (čl. 57 ZN).

Nesumnjivo je da će se u smislu Zakona smatrati kao poklon, ako su ostavilac i zakonski naslednik prividno zaključili neki drugi

pravni posao (simulovani pravni posao), da tim pravnim poslom prikriju drugi koji po svojoj pravnoj prirodi smatra poklonom (disimulovani pravni posao⁴).

Poklonom se smatra i uračunava u nasledni deo i imovina koja je bila ustupljena naslednicima za života ostavioca na osnovu ugovora o ustupanju i raspodeli imovine za života (čl. 106 ZN), ako se sa ustupanjem ne saglasi koji naslednik (čl. 110 ZN) ili se ustupiocu posle ustupanja rodi dete ili se pojavi naslednik koji je bio proglašen umrlim (čl. 110 stav 2 ZN). Poklonom se smatra i ona imovina koja je bila ustupljena naslednicima, ukoliko se bračni drug ustupioca ne saglasi sa ugovorom o ustupanju, ili ako bračni drug uopšte ne bude obuhvaćen ovim ugovorom (čl. 112, stav 1,2 i 3 ZN).

Pojam poklona u pravno-tehničkom smislu obuhvata renumerationi poklon, poklon pod nalogom (donatio sub modo), mešoviti poklon (negotium mixtum cum donatione) i uzajamni poklon. Svi se oni uračunavaju u onom obimu za koliko predstavljaju dobit za naslednika. Postoji mišljenje da tzv. renumerationi poklon treba izjednačiti sa manjim uobičajenim poklonom i kao takav se ne uračunava u nasledni deo⁵).

Posebno mesto zauzima poklon za slučaj smrti. To je poklon u pravno-tehničkom smislu, jer se temelji na ugovoru koji je zaključen u određenoj propisanoj formi. Njegovo dejstvo je samo odloženo do smrti poklonodavca (ostavioca). Ako u ugovoru o poklonu nisu određeni uslovi, onda poklon za slučaj smrti važi kao legat⁶).

Pojedina zakonodavstva taksativno nabrajaju poklone koji se uračunavaju. Međutim, pravni pojam poklona je po Zakonu o nasleđivanju široko koncipiran i određen, to se u praksi sudova, u svakom konkretnom slučaju ocenjuje koja dobročina davanja zakonskim naslednicima predstavljaju poklon.

Saznanje za učinjene poklone, može biti vrlo teško, jer naslednici ne znaju za sve poklone ostavioca učinjene pojedinim naslednicima, a pojedini pokloni su učinjeni u takvoj formi da dobijaju oblik teretnih pravnih poslova.

Zakon o nasleđivanju određuje poklone koji nisu predmet uračunavanja, i to:

a) Poklon se ne uračunava ako je ostavilac izjavio u vreme činjavanja poklona ili docnije, ili u testamentu, da se neće uračunati u nasledni deo, ili se iz okolnosti može zaključiti da je to bila volja ostaviočeva (čl. 46, stav 3 ZN). Izjava ostavioca da se poklon ne uračuna u nasledni deo može biti data u bilo kome obliku, i to kako izričito tako i putem konkuldentih radnji. U pojedinim pravima, kao što je to bilo u bivšem srpskom pravu za oslobođenje naslednika od dužnosti uračunavanja poklona zahtevano je da izjava ostavioca bude u pisme-

⁴) Dr Milan Kreč — Đuro Pavić: Komentar Zakona o nasleđivanju Zagreb, 1964, str. 154.

⁵) Dr Borislav Blagojević, op. cit. str. 341.

⁶) Dr Albin Smole: Vračunanje daril in volil v dedni delž ter zmnjšanje oporočnih razpolaganj in vranitev daril zaradi prikrajšanj nujneg deleža, Pravniki, br. 3—4, 1963, str. 91.

noj formi.⁷⁾ Izjava, odnosno volja ostavioca da se poklon ne uračuna može se odnositi samo na poklone pojedinim naslednicima ili samo na određene poklone jednog istog naslednika;

b) Ono što je potrošeno na izdržavanje naslednika i na njegovo obavezno školovanje (čl. 54, stav 1 ZN). Troškovi učinjeni za izdržavanje i obavezno školovanje naslednika predstavljaju zakonsku dužnost na strani ostavioca. Ova ostaviočeva davanja nemaju karakter dobroćinih primanja za naslednika, te se ista ne mogu tretirati kao poklon i ne dolaze u obzir za uračunavanje. Međutim, da li će se troškovi koje je ostavilac učinio za dalje školovanje naslednika (srednje, više i visoko) uračunati u nasledni deo i u kojoj meri odlučiće sud prema okolnostima konkretnog slučaja. Sud će uzeti u obzir naročito vrednost zaostavštine i troškove školovanja i osposobljavanja za samostalan život ostalih naslednika. Svaki naslednik treba da se osposobljava za život i samostalno privređivanje troškovima koji su srazmerni vrednosti zaostavštine i sposobnosti samog naslednika.

c) Uobičajeni manji pokloni (čl. 55 ZN). To su pokloni koje je ostavilac činio zakonskim naslednicima povodom prigodnih događaja ili praznika (Nova godina, 8 mart, rođendan, uspeh u školi, razne proslave i sl.), s tim da sud u svakom konkretnom slučaju izvrši njihovu kvalifikaciju i to kako u pogledu okolnosti koja se odnosi na njihovu uobičajenost, tako i u pogledu njihove vrednosti. Za ocenu ovih činjenica nema posebne odredbe u Zakonu o nasleđu. Sud će prilikom ove procene uzeti u obzir sve objektivne i subjektivne okolnosti konkretnog slučaja, a naročito će uzeti vrednost ostaviočeve imovine, njegove imovinske obaveze, povod i prilika u kojima se daje poklon, običaj mesta, odnos ostavioca prema poklonoprimecu, kao i da su po vrednosti uobičajeni.

d) Plodovi i druge koristi koje je naslednik imao od poklonjene stvari sve do smrti ostaviočeve (čl. 46, stav 2 ZN). Naslednik uživa plodove i druge koristi od momenta učinjenog poklona. Ako bi mu se uračunali plodovi i koristi koje je imao od poklonjene stvari, to bi ga u momentu smrti ostavioca dovelo u teži položaj od naslednika koji nisu imali poklon, jer bi na taj način bila zahvaćena i dobra koja je on stekao svojim radom.

2. Legat kao predmet uračunavanja

U pogledu legata važi pravilo da se svaki legat ostavljen zakonskom nasledniku uračunava u njegov nasledni deo (čl. 47 ZN). Pri tome je bez značaja kakav je legat ostavljen zakonskom nasledniku, u čemu se on sastoji i kolika mu je vrednost.

Legat se neće uračunati zakonskom nasledniku u nasledni deo, ako iz testamenta proizilazi da je zaveštalac hteo da naslednik dobije legat pored svog naslednog dela. Ova volja zaveštaoca može biti izričito izražena, ili da proističe iz testamenta (u ovom drugom slučaju nastaje potreba tumačenja testamenta).

⁷⁾ Dr Lazar Marković: Nasledno pravo, Beograd, 1930, str. 381.

IV NAČIN URAČUNAVANJA

1. Uračunavanje in natura

Naše pravo predviđa dva načina uračunavanja poklona i legata u nasledni deo: in natura i in valoris⁸⁾. Način uračunavanja zavisi u prvom redu od volje naslednika na čiji se teret vrši uračunavanje.

Naslednik koji se odlučio za uračunavanje in natura u nasledni deo, mora poklonjenu stvar da vrati u zaovstavštinu (čl. 51 ZN) u istom stanju kakva je bila u vreme poklanjanja. Time on sebe stavlja u isti položaj sa ostalim naslednicima. Takvom nasledniku se ne uračunava vrednost vraćenog poklona u nasledni deo, a u pogledu troškova koje je učinio za stvar i u pogledu oštećenja koja je ona pretrpela on se smatra kao savestan držalac, dok se njegova nesavesnost ne bi dokazala (čl. 51 stav 2 ZN). Savestan naslednik ima pravo na naknadu potrebnih troškova (inpensae necessaria) koje je učinio da sačuva stvar bez kojih bi ova propala ili bi se njena vrednost pogoršala. Isto tako pripada mu pravo na naknadu korisnih troškova (inpensae utiles), mora mu se dopustiti da skine sa stvari sve ono što je dao za njeno prolejšanje, ako se time ne oštećuje ili ne dira u samu stvar (ius tolendi)⁹⁾.

Drugačiji je pravni položaj naslednika koji je nesavestan (nepošten). On odgovara za svako oštećenje stvari u odnosu na stanje u kakvom je bila u momentu poklanjanja. Ostali naslednici imaju pravo da traže da se ova razlika vrednosno uračuna u nasledni deo tog naslednika. Od kada se smatra da je naslednik nepošten to je faktičko pitanje. Svakako da nije pošten onaj naslednik koji je računajući da će stvar vratiti, stvar namerno ošteti ili prouzrokovao nepotrebne izdatke.

U slučaju vraćanja poklonjene stvari zaostavštini, zakonski naslednik zajedno sa stvarima mora da vrati i sve plodove i koristi koje je od stvari imao od momenta smrti ostavioca do momenta vraćanja¹⁰⁾. Razumljivo, jer vraćanje deluje ex tunc, tj. od momenta delacije.

2. Uračunavanje in valoris

Uračunavanje in valoris se primenjuje kad god naslednik poklonjenu stvar ne vrati u zaovstavštinu in natura, odnosno ne legata. Vrednosno uračunavanje se vrši na taj način što ostali naslednici¹¹⁾ dobijaju iz zaostavšine odgovarajuću vrednost, pa se posle toga ostatak deli među svim naslednicima (čl. 48, stav 1 ZN). Uračunavanje između naslednika se vrši počev od naslednika koji nije dobio ništa ili je dobio najmanje prema onom nasledniku koji je neposredno dobio

⁸⁾ U pravnoj literaturi se umesto uračunavanja in natura upotrebljava „naturalno” i „realna kolacija” a mesto in valoris „vrednosno”, „cautione” i „idealna kolacija”.

⁹⁾ Dr Alojz Fižnar: Vračunanje daril in volil v dedni delež, Pravnik, br. 1—2/61, str. 21.

¹⁰⁾ Dr Kreč—Pavić, op. cit. str. 169.

¹¹⁾ Pod ostalim naslednicima misli se na naslednike koji nisu dobili ništa ili su dobili manje od sanaslednika koji je dobio najviše.

više i tako redom dok se međusobno svi ne izjednače. Ako dobra koja je ostavilac imao u trenutku smrti nisu dovoljna da ostali nasljednici dobijaju odgovarajuću vrednost, nasljednik kome se vrši uračunavanje nije dužan da im vrati nešto od onoga što je on dobio (čl. 48, stav 2 ZN). Dakle, uračunavanje može biti samo na korist ostalih nasljednika jer im se pruža mogućnost da najpre dobiju iz zaostavštine onu vrednost koju je neki od nasljednika već ranije dobio od ostavioca, ali ne može predstavljati bilo kako pogoršanje položaja nasljednika koji je od ostavioca dobio poklon.

Međutim, da bi se pristupilo vrednosnom uračunavanju, predhodno je potrebno utvrditi vrednost poklona i legata koji su predmet uračunavanja i vrednost zaovstavšine. Prilikom uračunavanja uzima se u obzir samo neto vrednost zaostavštine, odnosno neraspoređeni deo zaostavštine (masa za uračunavanje).

a) Utvrđivanje vrednosti poklona i legata

Kod uračunavanja poklona uzima se vrednost poklonjene stvari u trenutku ostaviočeve smrti, a prema njenom stanju u vreme činjenja poklona (čl. 52 ZN). Za određivanje vrednosti poklona bitna su dva vremenska momenta, trenutak smrti ostavioca i vreme kada je poklon učinjen. Vrednost poklona se određuje prema tržišnoj (prometnoj) ceni na dan smrti ostavioca, a da je ostala u stanju kakvom je bila kada je poklonjena.

Ako je nakon davanja poklona došlo do poboljšanja ili povećanja vrednosti stvari (npr. izvršena melioracija zemljišta, podignut voćnjak na zemljištu, podignuta kuća na zemljištu, renovirana zanatska radnja i tome slično), poboljšanje odnosno povećanje njegove vrednosti neće se uzeti prilikom utvrđivanja vrednosti poklona, jer povećana vrednost pripada onome koji je doprineo svojim radom i sredstvima da se vrednost stvari uveća. Ako je došlo do pogoršanja stvari, nasljednik odgovara za nastalo pogoršanje ako se dokaže njegova nesavesnost.

Postavlja se pitanje, da li uračunati zakonskom nasledniku u njegov nasledni deo vrednost poklona, kada se poklonjeni predmet ne nalazi u državini naslednika, otuđio ga ili poklonio trećem licu ili je bio uništen njegovom krivicom, krivicom trećeg lica ili slučajno. Zakonskom nasledniku treba uračunati u nasledni deo vrednost primljenih poklona, iako su prešli u državinu trećih lica ili koji već ne postoje, jer da otpadne dužnost uračunavanja kada poklonoprimec ni u trenutku ostaviočeve smrti ne poseduje poklon, bi u mnogo primera proizveo tešku nepravdičnost prema ostalim naslednicima. Otudjenje poklona, uništenje krivicom samoga poklonoprimeca ili krivicom trećeg lica ili slučajem ne oslobađa naslednika dužnosti uračunavanja. Naslednik poklonoprimec snosi rizik koji može da zadesi poklonjenu stvar. Poklonoprimec ne može rizik prevaliti na naslednike koji zahtevaju uračunavanje¹²⁾. Uništenje predmeta poklona slučajem, poklonoprimeca —

¹²⁾ Dr Albin Smole, op. cit. str. 93.

naslednika bi oslobodilo uračunavanja, kada bi slučaj uništio poklonje-
nu stvar i da se ona nalazila u ostaviočevoj imovini.

Kada se poklon sastoji iz novca, uračunavanje će se izvršiti pre-
ma nominalnoj vrednosti novca, jer je vrednost naše valute zakonom
određena. Povećanje ili umanjenje stvarne vrednosti (kupovne moći)
novca od vremena poklanjanja do momenta delacije u ovom slučaju
ne uzima se u obzir¹³). Zbog inflacije, koja vlada u svetskoj privredi, a
ne samo u našoj, treba izvršiti uračunavanje novca prema njegovoj ku-
povnoj moći u vreme kada je dat na poklon. Kada se poklon sastoji u
stranoj valuti, vrednost poklona se određuje prema službenoj vredno-
sti valute na dan izvršenja poklona.

Za održavanje vrednosti poklona Zakon o nasleđivanju postavlja
jedno dopunsko pravilo u pogledu osiguranja. Ako se poklon sastoji u
osiguranju u korist poklonoprimeca, kao vrednost poklona uzeće se u
obzir zbir premija koje je uplatio ostavilac, ako je taj zbir premija ve-
ći od osigurane sume, kao vrednost poklona uzeće se iznos osigurane
sume (čl. 58. ZN).

Kada poklon ima karakter periodičnih davanja, uzeće se u ob-
zir zbir svih davanja. Njihova vrednost ceniće se prema momentu sva-
kog pojedinog davanja.

Između naslednika može doći do spora o tome u kome se stanju
nalazila stvar u momentu poklanjanja. U tom slučaju sud će obusta-
viti ostavinsku raspravu i uputiti na pokretanje parnice.

b) Kako se vrši uračunavanje poklona i legata

Uračunavanje poklona i legata u nasledni deo se vrši ex lege,
kad neki od ovlašćenih to zahteva. Uračunavanje se vrši na taj način
što ostali naslednici dobijaju odgovarajuću vrednost pa se posle
toga ostatak deli među svim naslednicima (čl. 48. st. 1. ZN). Iz-
jednačenje se vrši počev od onog naslednika koji nije dobio ništa ili je
dobio najmanje u odnosu na ostale naslednike koji su već nešto dobi-
li prema onom nasledniku koji je neposredno dobio više od njega. Ta-
ko se postupa dok ih sve međusobno ne izjednačimo. Ostatak se deli
među naslednicima prema njihovim nasledničkim kvotama. Da li će
se postići izjednačenje zavisi od veličine zaostavštine i već učinjenih
raspolaganja, odnosno od mase za uračunavanje. Kad nema dovoljno
zaostavštine da bi se moglo izvršiti izjednačenje svih naslednika u vi-
sini vrednosti poklona, odnosno legata sa onim naslednikom koji ima
najveću vrednost, naslednici koji uopšte nisu primili poklon, odnosno le-
gat ili su primili a čija je vrednost niža od najveće vrednosti, primiće onu
vrednost od koje je prema sredstvima zaostavštine moguće izvršiti iz-
jednačenje. Naslednik koji je primio više nego ostali naslednici, nije
dužan da im vrati poklon što ga je dobio od ostavioca (čl. 48. st. 2. ZN).
Ovaj naslednik neće primiti ništa iz zaostavštine, jer je u celosti pod-
miren vrednošću poklona, odnosno legata, bez obzira, što de facto ni-
šta nije primio iz zaostavštine on u svemu ima pravni položaj nasledni-
ka. Kod uračunavanja poklona i legata primenjuju se ista pravila. Ipak,

¹³) Dr B. Bazala: Nužno nasledstvo, Naša zakonitost, br. 3—4/57 str. 147.

postoje izvesne razlike u načinu na koji se postiže izjednačenje između naslednika. Kod uračunavanja poklona se pojavljuje kao prividno uvećanje vrednosti zaostavštine, što utiče da se vrednost realnog naslednog dela uvećava. Kod uračunavanja legata ne dolazi do ovog uvećanja, jer se radi samo o raspodeli unutar dobara zaostavštine, budući da se legati izvršuju u okviru vrednosti zaostavštine.

Primer br. 1. — Neto vrednost zaostavštine iznosi 300.000. - Naslednici su potomci ostavioca A, B, C i D, svi na po 1/4. Naslednik A dobio poklon od 30.000,- C poklon od 40.000. - D legat u vrednosti od 10.000. - prijatelj E legat od 20.000. -, dok naslednik B nije dobio ništa.

A — p = 30.000	+ 10.000 + 47.500 =	87.500
B —	+ 10.000 + 20.000 + 10.000 + 47.500 =	87.500
C — p = 40.000	+ 47.500 =	87.500
D — L = 10.000	+ 20.000 + 10.000 + 47.500 =	87.500
E — L = 20.000		= 20.000
		370.000

Neraspoređeni deo zaostavštine iznosi 270.000. -, (300.000 — 30.000 = 270.000). U ovom našem primeru prvo ćemo poći od naslednika B koji nije dobio ništa, njega ćemo prvo da izjednačimo sa naslednikom D, jer je on neposredno dobio više. Zatim ćemo naslednike B i D da izjednačimo sa naslednikom A, na ime ovog izjednačenja oni će dobiti po 20.000. Naslednicima A, B i D daćemo po 10.000 kako bi smo ih izjednačili sa naslednikom C koji je u našem primeru dobio najviše. Time smo ih međusobno sve izjednačili. Ostatak od 190.000 (270.000 — 80.000 = 190.000) deli se srazmerno njihovim naslednim delovima 190.000: 4 = 47.500. Tako će svaki naslednik dobiti ukupno po 87.500, tj. kao da zaostavština iznosi 370.000. -, što je posledica uračunavanja poklona.

Primer br. 2. Neto vrednost zaostavštine iznosi 200.000. - Naslednici su bračni drug ostavioca A na 1/2, otac B na 1/4, brat C i sestra D na po 1/8. Ostavilac je za vreme života dao nasledniku A poklon u vrednosti od 40.000 i nasledniku D poklon od 50.000. nasledniku C je testamentom ostavio legat na teret zaostavštine u vrednosti od 10.000 i prijatelju E takođe legat u vrednosti od 30.000. —

A — p = 40.000	+ 67.500 =	107500
B —	+ 10.000 + 10.000 + 33.750 =	53750
C — L = 10.000	+ 16.875 =	26875
D — p = 5.000	+ 5.000 + 16.875 =	26875
E — L = 30.000		= 30000
		245.000

Neraspoređeni deo zaostavštine (masa za uračunavanje) iznosi 160.000 (200.000 — 40.000 = 160.000). Pošto, nasledni delovi nisu jednaki izjednačenje će se vršiti prema veličini njihovih delova. Nasledniku B daćemo 10.000 kako bi smo ga izjednačili sa naslednikom D koji je primio poklon u vrednosti od 5.000. Zatim ćemo naslednike B i D da

izjednačimo sa naslednicima A i C, tako što će naslednik B na ime ovog izjednačenja dobiti 10.000 a naslednik D 5.000. Ostatak od 135.000 (160.000 — 25.000 = 135.000) podelićemo prema njihovim kvotama, pa će naslednik A dobiti još 67.500.—, naslednik B 33.750.—, a naslednici C i D po 20.625. Ukupno naslednik A je dobio 107.500.—, B = 53.750, C i D po 26.875.—.

Primer br. 3.— Vrednost zaostavštine iznosi 20.000. Naslednici su A, B, C, D, i E, svi na po 1/5. Naslednik A je dobio poklon koji mu se ne uračunava u nasledni deo u vrednosti od 4.000, i testamentom mu je ostavljen legat u vrednosti od 6.000, nasledniku B je ostavljen legat u vrednosti od 4.000, naslednik C je dobio poklon u vrednosti od 3.000, nasledniku D je ostavljen legat u vrednosti od 20.000 koji mu se ne uračunava u nasledni deo i prijatelju F je ostavljen legat na teret zaostavštine u vrednosti od 2.000. Naslednik E nije dobio ništa.

A — p(n) = 4.000	+ L = 6.000	= 10.000
B — L	= 4.000	= 4.000
C — p	= 3.000	= 3.000
D — L(n) = 2.000	+ 3.000	= 5.000
E —	+ 3.000	= 3.000
F — L = 2.000		= 2.000
		27.000

Ovakvim predhodnim raspodeljenjem ostalo je neraspoređeno 6.000.— (20.000.— 14.000. = 6.000.—). Njih ćemo rasporediti tako što ćemo na ime izjednačenja sa naslednikom C koji je primio poklon u vrednosti od 3.000.— dati naslednicima D i E po 3.000.— Naslednik D koji ima neuračunljiv legat smatra se da nije dobio ništa i zato je iz neraspoređenog dela zaostavštine dobio isto kao naslednik E koji nije dobio ništa. Ostala raspodeljenja će ostati, jer nikome nije povređen nužni deo.

Iz navedenih primera proizilazi da se uračunavanjem vrši međusobno izjednačavanje zakonskih naslednika u dobroćinim primanjima od ostavioca, tako što prilikom raspodele zaostavštine prvo se namiruju naslednici koji od ostavioca nisu primili poklone odnosno legate za vrednost neposredno većeg poklona ili legata, i tako redom dok se međusobno svi ne izjednače. Ako u zaostavštini nema dovoljno imovine, naslednici koji nisu primili ništa moraju se zadovoljiti srazmernom podelom one imovine koja je ostala u času smrti ostavioca. Na zahtev ovlašćenih naslednika, po samom zakonu, nastaje dužnost uračunavanja. Navedeni primeri ne obuhvataju sve moguće slučajeve. U praksi ima složenijih i komplikovanijih slučajeva. Ovo je samo pokušaj ukazivanja na principe kojih se treba držati prilikom vršenja uračunavanja poklona i legata u nasledni deo.

V OSTVARIVANJE ZAHTEVA ZA URAČUNAVANJE

Naslednik u čiju se korist uračunavanje ima izvršiti nije u rimskom pravu imao neko posebno pravno sredstvo kojim bi mogao to tražiti. Jedino je pretor dužnicima uračunavanja odricao nasledničku tužbu sve dotle dok svoju obavezu ne bi izvršili.

Prema Zakonu o nasleđivanju SR Srbije „pravo zahtevati da se u nasledni deo jednog naslednika uračunaju pokloni i legati, pripada samo njegovim sanaslednicima” (čl. 58 ZN). Pitanje uračunavanja poklona i legata u nasledni deo tiče se samo lica koja se u konkretnom slučaju pojavljuju kao naslednici.¹⁴⁾ Ovo pravo se priznaje samo naslednicima, a ne i onim licima koja su se odrekla, odnosno ne mogu biti naslednici. Sanaslednici (bilo zakonski ili testamentalni) imaju pravni interes da se vrši uračunavanje, jer se oslobađa veći deo zaostavštine za podelu između sanaslednika. U teoriji se zahtev za uračunavanje definiše kao „jedan čisto imovinsko-pravni zahtev koji je podoban za nasleđivanje”.¹⁵⁾ Uračunavanje ne čini sud po službenoj dužnosti, već po zahtevu stranaka tj. naslednika ili njegovih sukcesora.

O zahtevu sanaslednika odlučuje se, po pravilu, u ostavinskom postupku. Na ovo posredno upućuje odredba čl. 208 stav 2, tačka 3 ZN, u kojoj se govori da će sud uputiti na parnicu stranke ako su sporne činjenice od kojih zavisi uračunavanje u nasledni deo. Ostavinski sud je dužan da u rešenje o nasleđivanju, utvrdi i navede obim izvršenog uračunavanja, kao i deo (kvotu) za svakog naslednika u kome će realno učestvovati u podeli zaostavštine posle izvršenog uračunavanja.

Uračunavanje se može ostvariti u parnici u vezi sa čl. 219, 221 i 222 ZN. Tu se zahtev za uračunavanje može istaći prema licu koje potražuje nasledno pravo ili u obliku samostalnog zahteva lica koje ostvaruje svoje nasledno pravo.

U našem pravu nije određen rok u kome se može tražiti uračunavanje poklona i legata u nasledni deo. U teoriji postoje različita mišljenja. Po mišljenju iz naše predratne teorije uračunavanje ne zastareva.¹⁶⁾ Ovo mišljenje je neodrživo, zbog toga što ne obezbeđuje pravnu sigurnost. Po drugom mišljenju zahtev za uračunavanje zastareva u istim rokovima koji su propisani za zastarelost prava zahteva zaostavštinu.¹⁷⁾ Po trećem mišljenju uračunavanje poklona i legata može se tražiti sve do deobe sanaslednika. Razlog je što se ovde radi o pravnim odnosima između sanaslednika.¹⁸⁾

Z A K L J U Č A K

Prema svemu izloženom, uračunavanje poklona i legata (*collatio bonorum*) u nasledni deo predstavlja zakonsku ustanovu našeg naslednog prava. Primenjuje se između naslednika u svim zakonskim nasled-

¹⁴⁾ Dr Borislav Blagojević, op. cit. str. 344.

¹⁵⁾ Dr Slavko Marković, op. cit. str. 391.

¹⁶⁾ Dr Lazar Marković, op. cit. str. 381.

¹⁷⁾ Dr Kreč — Pavić, op. cit. str. 183.

¹⁸⁾ Dr Slavko Marković, op. cit. str. 391.

nim redovima, tj. na sve potomke, druge srodnike i bračnog druga ostavioca. Uračunavanje se vrši na zahtev ovlašćenog naslednika.

Uračunavanje se neće vršiti:

- a) ako ga naslednici ne traže,
- b) ako je ostavilac drugačije naredio,
- c) ako se po odredbama zakona poklon, odnosno legat ne uračunavaju u nasledni deo.

Naslednici koji su od ostavioca primili poklon, odnosno legat ne mogu jednako da učestvuju u raspodeli zaostavštine sa naslednicima koji od ostavioca nisu dobili ništa. Zato se naslednicima koji su dobili poklon, odnosno legat njihova vrednost uračunava u njihov nasledni deo, ako oni ne vrate poklon in natura, odnosno ne odreknu se legata. Ovo, zbog toga, što se pretpostavlja da ostavilac nije imao razloga drugačije da postupi, niti je imao nameru da stavi u nejednak položaj svoje zakonske naslednike.

Uračunavanje je dispozitivno pravo, te ostavilac može osloboditi naslednika od dužnosti uračunavanja.

VLADISLAV ĐORĐEVIĆ
assistant à la Faculté
de droit de Niš

L'INCORPORATION DES DONATIONS ET DES LEGS (COLLATIO BONORUM) DANS LA PART SUCCESSORALE

R é s u m é

Dans l'introduction l'auteur expose la notion, le but et la justification de l'institution de l'incorporation des donations et des legs dans la part successorale (collatio bonorum). La notion est déterminée de deux points de vue: en tant qu'autorisation de l'héritier de demander l'incorporation et en tant qu'obligation de l'héritier de supporter l'incorporation dans sa part de succession. Le but de l'incorporation est l'établissement de l'égalité entre les héritiers du même degré de parenté, c'est-à-dire de l'ordre de succession dans l'acceptation des générosités du de cuius; ce qui peut être justifié par l'équité et l'opportunité en tant que raison générale.

Dans le texte ultérieur l'auteur traite les questions suivantes: le cercle de personnes redevables de l'incorporation, quand l'incorporation est effectuée, l'objet de l'incorporation et la réalisation de la demande de l'incorporation. Ces questions sont réglementées différemment dans le droit contemporain, dans ce travail l'accent principal est posé sur la question comment elles sont réglementées dans notre droit.

En ce qui concerne les personnes redevables de l'incorporation, celle-ci est effectuée entre les héritiers à tous les ordres de succession prévus par la loi, donc sans égards s'il s'agit des descendants ou des autres parents.

L'incorporation est l'hypothèse légale, néanmoins elle n'a pas lieu ipso jure, en conséquence le tribunal n'effectuera pas d'office l'incorporation, mais seulement quand les héritiers autorisés l'exigent.

L'objet de l'incorporation, en règle générale, est tout ce que l'héritier légal a reçu du de cuius sous forme de donation ou de legs.

Deux modes de l'incorporation sont prévus: in natura et in valoris. Le droit de choisir le mode de l'incorporation appartient à la personne redevable de l'incorporation. L'incorporation est un droit de disposition, le de cuius peut libérer l'héritier de l'obligation de l'incorporation.

Sur la demande de l'incorporation, en règle générale, les décisions sont prises dans la procédure de succession. Cela est indiqué indirectement par la disposition de l'article 208, deuxième alinéa, paragraphe 3 de la Loi sur les successions de la République socialiste de Serbie. Dans le procès se réalise en relation avec les articles 219, 221 et 222 de la Loi sur les successions, qui peut être intéré contre la personne qui revendique le droit de succession ou sous forme de demande autonome de la personne qui réalise son droit de succession.